

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУЧЕРЕНКО ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 332,3:631.11

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ
РОДЮЧОСТІ ЗЕМЕЛЬ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /Ю.А.Кучеренко/

Науковий керівник:
Чупіс Анатолій Віталійович,
доктор економічних наук,
професор

Суми - 2019

АНОТАЦІЯ

Кучеренко Ю.А. Економічні основи збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). - Дніпровський державний аграрно-економічний університет, 2019 рік.

Дисертація присвячена висвітленню теоретичних, методологічних та економічних принципів збереження та відтворення земель в сільськогосподарських підприємствах. Обґрунтовано авторську інтерпретацію концептуальних засад економічних принципів збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах; визначено вплив диверсифікації сільськогосподарського виробництва на регулювання родючості земель в сільськогосподарських підприємствах шляхом реструктуризації сівозміни, вдосконалено інструменти економічного програмування для збереження та відтворення земель в сільськогосподарських підприємствах, оцінено інвестиційну привабливість сільського господарства. Удосконалено та розвинуто економічні механізми державної підтримки розвитку органічного виробництва шляхом надання сільськогосподарським виробникам фінансової підтримки. Набули подальший розвиток сфери фінансової та економічної безпеки внаслідок підвищення родючості ґрунтів та забезпечення інституційного формування економічної складової родючості ґрунтів в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: економічна родючість ґрунтів, збереження та відтворення родючості ґрунтів, диверсифікація, сільськогосподарське виробництво, екологізація, інвестиції.

АННОТАЦИЯ

Кучеренко Ю.А. Экономические основы сохранения и воспроизводства плодородия земель в сельскохозяйственных предприятиях. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет, 2019.

Диссертация посвящена освещению теоретико-методологических, методических и экономических основ сохранения и воспроизводства земель в сельскохозяйственных предприятиях. В работе обосновано авторское толкование концептуальных основ экономических основ сохранения и воспроизводства плодородия земель в сельскохозяйственных предприятиях, определено влияние диверсификации сельскохозяйственного производства на регулирование плодородия земель в сельскохозяйственных предприятиях за счет реструктуризации севооборота, усовершенствован инструментарий экономического программирования сохранения и воспроизводства земель в сельскохозяйственных предприятиях, оценка инвестиционной привлекательности экологизации сельскохозяйственного предпринимательства и механизмы государственной экономической поддержки развития производства органической продукции за счет предоставления финансовой помощи производителям, получили дальнейшее развитие направления финансово-экономической безопасности за счет повышения плодородия почв и институциональное обеспечение формирования экономической составляющей плодородия земель в сельскохозяйственных предприятиях.

Для сохранения природно-ресурсного потенциала страны, его рационального использования и воспроизводства в Украине все шире применяются экологические способы агрохозяйствования, одним из которых является органическое производство, направленное на улучшение здоровья

населения производством высококачественного продовольствия, сырья и других продуктов.

Повышение эффективности использования земель, внедрение рационального землепользования требует оптимизации земельного фонда страны, уменьшение его сельскохозяйственной освоенности изъятием из активного возделывания малопродуктивной пашни, перевод ее в естественные кормовые угодья и под облесение, что будет способствовать улучшению экологического состояния земель, снижению затрат на обработку почвы и себестоимости производства сельскохозяйственной продукции, повышению ее конкурентоспособности.

Государство должно законодательно ввести систему экономического стимулирования охраны и рационального использования земель, которая должна основываться на принципах сочетания высокой экономической эффективности и экологической безопасности их использования.

Ключевые слова: экономическое плодородие почв, сохранение и воспроизводство плодородия земель, диверсификация, сельскохозяйственное производство, экологизация, инвестирование.

ANNOTATION

Kucherenko Yu.A. The economic basis for the preservation and reproduction of land fertility in agricultural enterprises. - Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.04 - Economics and management of enterprises (by types of economic activity). - Dnipro State Agrarian and Economic University, 2019.

The dissertation is devoted to the coverage of theoretical, methodological and economic principles of conservation and reproduction of land in agricultural enterprises. The author's interpretation of conceptual principles of economic principles of preservation and reproduction of land fertility in agricultural enterprises is substantiated; the influence of diversification of agricultural

production on the regulation of land fertility in agricultural enterprises through restructuring of crop rotation is determined, economic development tools for preservation and restoration of land in agricultural enterprises have been improved, investment attractiveness of agriculture is estimated. Improved and developed economic mechanisms of state support for the development of organic production by providing financial support to agricultural producers. Further development of the sphere of financial and economic security has been acquired due to the increase of soil fertility and the institutional formation of the economic component of soil fertility in agricultural enterprises.

Key words: economic fertility of soils, conservation and reproduction of soil fertility, diversification, agricultural production, ecologization, investments.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Кучеренко Ю.А. Методичні основи бізнес-планування сільськогосподарських підприємств: колективна монографія «Бізнес планування розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах Північного Сходу України»: колективна монографія / за ред.: В.М. Кабанця, А.В. Чупіса. Суми: Мрія-1, 2018. С.8-24. *(Особистий внесок автора полягає у розробці теоретичних та методичних основ бізнес-планування сільськогосподарських підприємств)* (16,28 друк.арк. з них 0,96 друк.арк).

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Несветова С.В., Кучеренко Ю.А. Важелі державної підтримки розвитку органічного виробництва. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2014. Випуск № 6 (72). С.118-122. *(Особистий внесок автора полягає у вдосконаленні економічних засад державної підтримки випуску органічної продукції)* URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25133/1/Panuhnyk_Finansovi_resursy_pidprujemstva_u_systemi_faktoriv_zdijsnennja_socialno_vidpovidalnoji_dijalnosti.pdf (0,53 друк.арк. з них 0,42 друк.арк).

3. Кучеренко Ю.А. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Журнал «Інвестиції: практика та досвід». 2018. Випуск № 7. С.82-86. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018.pdf (0,49 друк.арк).

4. Кучеренко Ю.А. Інвестиційна привабливість екологізації агропідприємств. Журнал «Агросвіт». 2018. Випуск № 7. С.61-65. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2018.pdf. **(включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: Index Copernicus, Індекс Google Scholar)** (0,51 друк.арк).

5. Кучеренко Ю.А. Економічна складова родючості ґрунтів . Журнал «Агросвіт». Випуск № 8. С.26-30 URL:

http://www.agrosvit.info/pdf/8_2018/6.pdf. (включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: **Index Copernicus, Індекс Google Scholar**) (0,48 друк.арк).

6. Кучеренко Ю.А. Економічні засади збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Дніпровський науково-практичний журнал «Ефективна економіка». 2018. Випуск № 3. С.131-137, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=3&y=2018> (включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: **Index Copernicus (IC) Індекс Google Scholar**) (0,5 друк.арк).

Публікації в закордонних виданнях та у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Anatoliy Chupis, Yuriy Kucherenko. Investment for sustainable development of the agrarian sector. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2018. № 1(13), February.- С. 49-53. (включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: **Index Copernicus (IC), Google Scholar, BASE, RePEc, OpenAIRE, Academia.edu, CrossRef**) (Особистий внесок автора полягає у розробці економічних засад інвестування сільськогосподарських підприємств) (0,5 друк.арк. з них 0,41 друк.арк).

8. Yuriy Kucherenko. Financial and economic security of agricultural enterprises. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2018. № 3(15), April.- С. 8-15. (включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: **Index Copernicus (IC), Google Scholar, BASE, RePEc, OpenAIRE, Academia.edu, CrossRef**) (0,5 друк.арк).

Опубліковані наукові праці апробаційного характеру:

9. Чупіс А.В., Несветова С.В., Кучеренко Ю.А. Розвиток ринку органічної продукції. Праці XVI-го Конгресу економістів аграрників, травень 2017.С.128-134 (Особистий внесок автора полягає у розробці

економічних основ функціонування сегменту ринку органічної продукції) (0,55 друк.арк. з них 0,36 друк.арк).

10. Чупіс А.В., Кучеренко Ю.А. Роль і практичне спрямування економічного програмування у збереженні і відтворенні природно-ресурсного потенціалу АПК. Матеріали обласної наукової конференції «Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Північно-Східному регіоні України» присвячена 100-річчю з початку наукових досліджень з культурою гречки в Сумському регіоні (20 грудня 2017 року). Суми: Довкілля, 2017. С.53-54 (*Особистий внесок автора полягає у розробці концептуальних аспектів функціонування системи економічного програмування збереження і відтворення природно-ресурсного потенціалу АПК*) (0,25 друк.арк. з них 0,15 друк.арк).

11. Кучеренко Ю.А. Фінансово-економічне забезпечення виробництва органічної продукції. Матеріали Першої обласної спеціалізованої виставки-ярмарку «Життя у стилі Еко – Сумщина 2015». Суми: СНАУ. 2015. С.32-39 (*0,21 друк.арк*).

12. Кучеренко Ю.А. Вплив родючості земель сільськогосподарських підприємств на їх фінансово-економічну безпеку // Матеріали науково-практичної конференції «Аграрна наука ХХІ століття: реалії та перспективи» - березень, Дніпро: друкарня «Стандарт». - 2018. – С. 143-145 (*0,2 друк.арк.*).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РОДЮЧОСТІ ЗЕМЕЛЬ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	19
1.1. Економічна складова родючості земель в сільськогосподарських підприємствах	19
1.2. Організаційно-методичні засади інституціонального забезпечення формування економічної складової родючості земель в сільськогосподарських підприємствах	28
1.3. Закордонний досвід збереження та відтворення родючості земель	38
Висновки до розділу 1.....	53
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РОДЮЧОСТІ ЗЕМЕЛЬ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	56
2.1. Концептуальні основи економічного програмування збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах	56
2.2. Інвестиційна привабливість екологізації сільськогосподарського підприємництва.....	90
2.3. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.....	102
Висновки до розділу 2.....	118
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ РОДЮЧОСТІ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	121
3.1. Реструктуризація сільськогосподарського виробництва, як фактор регулювання родючістю земель.....	121
3.2. Родючість земель, як складова виробництва органічної	

	10
продукції.....	140
3.3. Вплив родючості земель в сільськогосподарських підприємствах на формування їх фінансово-економічної безпеки.....	158
Висновки до розділу 3.....	194
ВИСНОВКИ.....	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	222

ВСТУП

Актуальність теми. Реалізація сучасних, ефективних, інвестиційно-привабливих проектів можлива за умов провадження та встановлення єдиних організаційно-економічних та правових процедур, які дозволяють реалізовувати при приватизації прав володіння, користування та розпорядження землями сільськогосподарського призначення в сільськогосподарських підприємствах. Створення програм розвитку сільськогосподарського виробництва, які засновані на інноваційному розвитку аграрної сфери, в тому числі й сільськогосподарських підприємств, зосереджується на раціоналізації ресурсного забезпечення процесу аграрного виробництва враховуючи обмеження щодо можливості використання природних ресурсів. Реалізація цих завдань надасть можливість сільськогосподарським товаровиробникам забезпечити суспільство якісною продукцією сільськогосподарського виробництва та дотримуватись екологічних, економічних, соціальних напрямків розвитку.

Земельні ресурси створюють умови оптимального використання в процесі сільськогосподарського виробництва всіх складових потенціалу сільськогосподарських територій. Можливі зміни у використанні різноманітних природно-виробничих ресурсів, трансформація їх еколого-економічних та соціальних функцій щодо розвитку сільських територій дають можливість забезпечити збереження та відтворення навколишнього середовища, в тому числі земельних ресурсів, як основи розвитку сільськогосподарського виробництва. У зв'язку із цим українські сільськогосподарські підприємства постали перед проблемою створення дієвої системи підвищення якості, оптимального та ефективного використання земельних ресурсів сільського господарства.

Свої наукові здобутки в розвиток аграрної науки внесли як вітчизняні вчені: В.Я. Амбросов, О.Ф. Балацький, В.А. Борисова, П.П. Борщевський, І.К. Бистряков, І.І. Вініченко, О.І. Гуторов, Б.М. Данилишин, Н.І. Демчук, Д.С. Добряк, В.М. Другак, М.В. Зось-Кіор, Л.І. Катан, М.О. Клименко,

І.В. Кошкалда, І.О. Крюкова, В.В. Лагодієнко, Ю.А. Лупенко, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Л.Ю. Мельник, Л.І. Михайлова, Л.Я. Новаковський, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, В.М. Трегобчук, А.М. Третяк, О.В. Ульянченко, М.М. Федоров, М.А. Хвесик, О.В. Ходаківська, В.Й. Шиян, А. Д. Юрченко, так і закордонні вчені, а саме С.М. Волков, Д. Брюс, Х.Л. Даймонд, П.Ф. Ноан, Ф. Харісон та ін.

Розвиток теорії власності на землю висвітлений в наукових працях вітчизняних та закордонних дослідників. До них слід віднести таких класиків, як А. Алчіан, Г. Гегель, Г. Демсець, Дж. Кейнс, Р. Коуз, Дж. Локк, Д. Норт, А. Сміт, О. Уільямсон та ін. Сучасні тенденції в збереженні та відтворенні якості земель сільськогосподарських підприємств розглядається у наукових працях таких відомих дослідників: Л.Абалкіна, В.Базилевича, А.Гальчинського, В.Геєця, В.Іноземцева, І.Лазні, С.Мочерного, Р.Нурєєва, В. Рибалкіна, А. Чухна, Ф. Шамхалова та ін. Але, не зважаючи на наукові розробки в цьому питанні є наукові напрями, пов'язані зі збереженням та відтворенням природних ресурсів сільськогосподарських підприємств в сільських територіях, які є недостатньо розробленими та потребують детального наукового розгляду. Актуальності набуває збереження та відтворення якості земель в сільськогосподарських підприємствах, що обумовило вибір теми, формулювання мети та завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Сумського національного аграрного університету і є складовою частиною науково-дослідних тем: «Механізми вдосконалення стратегічного управління економічним розвитком підприємств аграрного сектору економіки» (номер державної реєстрації 0113U004893), «Екологічне оподаткування сільськогосподарських підприємств (на прикладі ТОВ «Хлібодар» Сумського району Сумської області» (2014-2015 рр., № державної реєстрації 0110U009082), де роль автора полягає в розробці заходів щодо впливу державної економічної підтримки на ефективну діяльність

сільськогосподарських підприємств та стимулювання їх розвитку; «Фінансове забезпечення виробництва органічної продукції сільськогосподарським підприємством» (2015 р., № державної реєстрації 0110U010251), де автором розглянуто економіко-екологічна складова регулювання щодо виробництва органічної продукції сільськогосподарським підприємством та запропоновано напрямки підвищення його інвестиційної привабливості.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробці методичних рекомендацій щодо економічних засад збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- обґрунтувати економічні засади збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах та окреслити теоретико-методичні аспекти їх використання в сучасних умовах здійснення економічної діяльності;

- визначити вплив економічної складової родючості земель на здійснення фінансово-господарської діяльності сільськогосподарськими підприємствами;

- проаналізувати сучасне інституціональне забезпечення підвищення родючості земель та виявити напрямки його вдосконалення;

- оцінити сучасний стан та визначити пріоритетні шляхи розвитку збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах;

- визначити особливості інвестування в підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення;

- обґрунтувати вплив родючості земель сільськогосподарських підприємств на формування їх фінансово-економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є процес збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах.

Предмет дослідження складають економічні напрями збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання окреслених завдань в дисертації використано сукупність наукових методів дослідження: історичного методу (при дослідженні генезису й розвитку теорії та практики формування земельних відносин); монографічного методу (при дослідженні землекористування, результатів діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм); методу узагальнення (для систематизації теоретичних, методологічних засад збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах та наочного представлення отриманих фактичних даних); графічного й табличного (при інтерпретації отриманих результатів дослідження); рейтингового і коефіцієнтного (для дослідження рейтингової оцінки сільськогосподарських підприємств в контексті оптимізації родючості земель в сільськогосподарських підприємствах); економіко-математичних методів (при обґрунтуванні підходів щодо моделювання впливу структури виробництва сільськогосподарської продукції на фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств); функціонально-вартісного й статистичного аналізу (при дослідженні теоретичних і методологічних засад формування, визначення динаміки, структури та результативності землекористування сільськогосподарських підприємств); метод структурно-логічних схем (для моделювання, ідентифікації зовнішнього та внутрішнього (з урахуванням формальної та неформальної складових) інституціонального забезпечення земельних відносин, землекористування сільськогосподарських підприємств); методу фінансових коефіцієнтів (для розрахунку коефіцієнтів, які характеризують структурну побудову активів, ліквідність та платоспроможність, визначають ефективність використання земельних ресурсів); абстрактно-логічного методу (для теоретичного узагальнення, формування висновків і рекомендацій).

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні, правові акти; наукові положення класиків економічної теорії; монографії, наукові статі та інші видання вітчизняних та закордонних дослідників; звітні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Сумській області, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації; офіційно оприлюднені дані міжнародних організацій; власні дослідження, розрахунки та спостереження з проблем формування збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в отриманні наукових результатів, які містять положення теорії та практики формування економічних засад збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується у таких положеннях:

вперше:

- запропоновано авторське тлумачення економічних засад збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах, яке базується на поєднанні економічного, інституціонального, організаційного та соціально-екологічного механізмів, що забезпечують створення платформи для реалізації стратегічних ініціатив сільськогосподарських підприємств в контексті забезпечення їх сталого розвитку внаслідок впливу реструктуризації сільськогосподарського виробництва та регулювання родючості земель в сільськогосподарських підприємствах;

удосконалено:

- систему нормативних показників за рахунок її інтегрованої множини щодо оцінки збереження і відтворення родючості земель за напрямками: економічний, соціальний, екологічний, технічний, виробничий, яка на відміну від існуючих, базується на інструментах економічного програмування збереження та відтворення якості земель в

сільськогосподарських підприємствах та дає можливість оцінити природно-ресурсний потенціал підприємств аграрної сфери, як у виробничому так і у технологічному напрямку;

- оцінку інвестиційної привабливості екологізації сільськогосподарського підприємництва, яка на відміну від існуючих, поєднує планування, використання та охорону земель, ведення державного земельного кадастру, стимулювання засобів підвищення розмірів сільськогосподарських підприємств, підвищення рівня концентрації сільськогосподарського виробництва та інноваційно-екологічного обґрунтування його розвитку;

- механізм державної економічної підтримки розвитку виробництва органічної продукції внаслідок надання фінансової допомоги виробникам, яка передбачає пряме та опосередковане фінансування екологічних програм і забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, збереження та відновлення родючості ґрунтів;

набули подальшого розвитку:

- напрями підтримання фінансово-економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, які формуються на основі підвищення родючості ґрунтів та розглядаються, як на поточному так і на довгостроковому рівні, що обумовлює стратегічну спрямованість фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в структурі їх фінансово-економічної безпеки;

- інституціональне забезпечення формування економічної складової родючості земель в сільськогосподарських підприємствах, що на основі інституціональної структури встановлює обмеження на землекористування, стримує можливості отримання доходу та оптимізує використання родючості земель.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення дисертації, які представлені у вигляді методичних розробок, пропозицій та рекомендацій, використовуються при розробці обґрунтування

теоретико-методологічних, методичних та економічних засад збереження та відтворення земель в сільськогосподарських підприємствах.

Основні результати дослідження прийнято до впровадження та використовуються в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-21/1008 від 11.06.2018), Головного управління Держгеокадастру у Сумській області (довідка № 412/6 від 07.06.2018), Департаменту екології та охорони природних ресурсів Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/1415 від 08.06.2018), Хотінської об'єднаної територіальної громади (довідка № 17-02/34 від 25.03.2018), Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України» (довідка № 156 від 18.05.2018), ТОВ «Хлібодар» Сумського району Сумської області (довідка №418 від 26.04.2018), ТОВ «Юпітер 9 Агросервіс» (довідка № 0320/2018 від 20.03.2018), Сумського національного аграрного університету (довідка № 1713 від 11.06.2018).

Результати дослідження на тему: «Економічні засади збереження та відтворення родючості земель в сільськогосподарських підприємствах» взяті до уваги та можуть бути використані в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні дисциплін: «Інвестування агропромислового виробництва» та «Фінанси підприємств».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного, власного наукового дослідження автора. Наукові результати, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором одноосібно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі автором використано лише власні ідеї та розробки.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати досліджень доповідалися автором, оприлюднювалися та обговорювалися на 7 науково-практичних конференціях: «Тенденції, проблеми та перспективні напрями організаційно-економічного розвитку агропромислових формувань (Суми, листопад 2014 р.), «Життя в стилі «Еко-Сумщина 2015» (Суми, вересень 2015 р.), XVII Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми

землеробської механіки», присвячена 116-й річниці з дня народження академіка П.М.Василенка (жовтень, 2016 р.), конференція інституту сільського господарства Північного Сходу НААН України (Суми, грудень 2017), конгрес XVI-го Конгресу економістів аграрників (Київ, травень 2017), Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference "The goals of the World Science 2018" (January, 2018, Dubai, UAE), Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference "Methodology of Modern Reserarch" (March, 2018, Dubai, UAE), on the topic "Financial and economic security of agricultural enterprises", щорічних підсумкових конференціях викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету та Дніпровського державного аграрно-економічного університету (2014-2017 рр.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи опубліковано в 12 наукових працях, в т.ч. 1 монографія, 5 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 – у наукових виданнях інших держав, 4 - у інших наукових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 21,0 ум. друк, арк., з яких особисто автору належить 5,19 ум. друк, арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 258 сторінок, з них 199 основного тексту. Дисертація містить 27 таблиць, 23 рисунки, 31 формула, 27 додатків, список використаних джерел налічує 206 найменувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу: [Коллективна монографія] / За заг. ред. П.С. Березівського - Львів: Львівський держ.аграр. ун-т, 2006. - 559 с.
2. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. - К. : ННЦ ІАЕ, 2011. - 1008 с.
3. Аграрний сектор: моделі управління / [Макаренко Ю.П., Васильєва Н.К., Макаренко П.М. та ін.]; за ред. проф. П.М. Макаренка. - С: Довкілля, 2006.
4. Андрійчук В. Фонди не зношуються, зношуються засоби праці / В. Андрійчук // Голос України. - 2009. - № 6. - С. 3.
5. Бакаренко Н.П. Сутнісно-структурна характеристика дефініції «фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємств» / Н. П. Бакаренко // Інвестиції: практика та досвід. - 2012. - № 7. - С. 77-81.
6. Бакум В.В. Методологія розробки агропромислових кластерних утворень регіону / Бакум В.В. // Економіка АПК. -2009,- №4-С. 38-44.
7. Балаян А. Земельні реформи у постсоціалістичних країнах Східної Європи / Балаян А. // Економіка АПК. - 2001. -№11.-С. 115-118.
8. Балаян А. Наукове узагальнення зарубіжного досвіду в сільському господарстві / Балаян А. — К.: ЗАТ «НІчлава», 2000.- С. 34-48.
9. Барташевська Ю.М. Вибір методів мінімізації інвестиційного ризику підприємства / Ю. М. Барташевська//Економічний Нобелівський вісник. -2014. - №1 (7).-С. 29-34.
10. Березівський П. Основні засади сталого розвитку сільських територій / П. Березівський, А. Железняк // Аграрна економіка. - Дубляни, 2009. -№ 3/4, Т. 2. -С. 55-57.
11. Боброва О.Т. Формування джерел відтворення основних засобів

аграрних підприємств / О.Г. Боброва // Економіка та підприємництво: зб. наук, праць молодих учених і аспірантів / [відп. ред. С.І. Дем'яненко]. - К.: КНЕУ, 2000. - Вип. 5.- С: 116121

12. Борисова В.А. Екологізація підприємницької діяльності. - Суми: Видавництво „Довкілля”, 2004. - 128 с.

13. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України // Економіка АПК, 2009, №2.-С. 111-117.

14. Ботвіна Н.О. Вплив фінансової політики на інтеграційні процеси в аграрній сфері України // Таврійський науковий вісник. Вип.74 Херсонський аграрний державний університет.- С.196-204.

15. Бурлакова С. Особенности финансирования аграрного сектора стран ЕС / С. Бурлакова // АПК: экономика, управление. - 2008. - №10. – С.61-63.

16. Буздалов И. Н. Земельная реформа: взгляд сквозь призму замысла/ И.Н. Буздалов // Економіка АПК. - 2012. -№ 11 - С. 111-122.

17. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: [монографія] / Н.К.Васильєва.-Дніпропетровськ: РВВ ДДПУ, 2007. -348 с.

18. Вдовиченко А.В. Перспективні напрями державної Підтримки органічного сільського господарства в Україні /А.В. Вдовиченко // Агросвіт. – 2016. – № 17. – С. 44–49.

19. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій: [монографія] / О. М. Вишневська. - Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2009. - 248 с.

20. Гаваза Є.В. Теоретики-методичні підходи до оцінки економічного потенціалу виробництва органічної сільськогосподарської продукції // Ефективна економіка. - 2015.-№ 4. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3955>.

21. Галушко В.П. Формування ринку землі в Україні / [В.П. Галушко,

Ю.Д. Білик, А.С. Даниленко та ін.]. - К.: Урожай, 2002. - 277с.

22. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня сталого розвитку регіонів України // Економіка України. -2001. - №5.-С34-42

23. Городинська Д.М. Сутність економічної стійкості підприємства, її складові та принципи формування /Д.М. Городинська // Економіка і управління. - 2005.- №34. - С. 23-29

24. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/436-15>.

25. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико – методологічний аспект) : монографія / О. Д. Гудзинський, С. М, Судомир, Т. О. Гуренко. - К. : ІПК ДСЗУ, 2010. - 212 с.

26. Гуторов О. І Оцінка земельних ресурсів та ефективності інвестицій: монографія / О. І.Гуторов. - Х.: Харк. нац аграр. ун-т., 2006.-370 с.

27. Данілко В.К. Статистична оцінка стану, використання і охорони земельних ресурсів / В.К.Данилко // Статистика України. - 2007. - № 1. - С. 10-15.

28. Демчук Н. І. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств / Н. І. Демчук, М. С. Кисельова // Агросвіт. - 2016. - № 24. - С. 21-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2016_24_5

29. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними / постанова Кабінету Міністрів від 07.06.2007 № 413.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>.

30. Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження : постанова Кабінету Міністрів України// 25.11.2016.- № 489 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2016-%D0%BF>.

31. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2016 році / Сумська обласна державна адміністрація; Департамент екології та охорони природних ресурсів. – Суми, 2017.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/%D0%A0%D0%B5%D0%B3.%D0%B4%D0%BE%D0%BF.%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.2016.pdf>.

32. Дорош Й. М. Теоретико-методологічні основи розвитку земельних відносин в Україні : [монографія] / Й. М. Дорош.- К. : ВПЮЛ, 2011.-286с.

33. Другак В. Концепція створення системи еколого-економічного регулювання розвитку землекористування / В. Другак // Землевпорядний вісник. - 2010. - № 10. - С. 25-27.

34. Другак В.М. Досвід планування та організації використання земель в зарубіжних країнах / В.М. Другак // Вісник аграрної науки. - 2006. - № 7. - С. 60-62.

35. Дудич Г. М. Застосування у сільському господарстві України зарубіжного досвіду удосконалення земельних відносин / Г. М. Дудич // Аграрна економіка. -2014. - Т. 7, №1/2. - С. 101-107.

36. Екологічний паспорт Сумської області станом на 01.01.2017 р. : затв. наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23 травня 2014 р. № 162 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/%D0%A1%D1%83%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202017.pdf.

37. Економіка зарубіжних країн. [Навчальний посібник] / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковальського, К. І. Ржепішевського. -К.: ЦУП, 2003. - 352 с.

38. Економіка України: Стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. В.М. Гейця. - К.: Ін-т економічного прогнозування; Фенікс, 2003. - 560 с.

39. Загорна Т. О. Економічна діагностика :навчальний посібник / Т.

О. Загорна. -К.: Центр учбової літератури, 2007-400 с.

40. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» // Голос України. - 2006. - №213. -14 лист.].

41. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000 - 2015 роки» від 21 вересня 2000 р. №1989-Ш // Урядовий кур'єр. -2000. - 8 листопада. - №207. - С. 3-16.

42. Закон України "Про інвестиційну діяльність" № 1560-ХП від 18.09.91р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. -№47. - Ст. 646. - Режим доступу: <http://www.newlegal.ua/>

43. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982 - TV // <http://zakon.gov.rada.gov.ua>

44. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997р. із змінами та доповненнями від 11.12.2003р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.rla.com.ua/ffl>

45. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи / В.К. Збарський // Економіка АПК. - 2010. - №11.- С. 129-136.

46. Збарській В. Фермерське господарство Канади / В. Збарський // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2008. - № 14 (215). - С.10 - 16.

47. Земельний кадастр (Зарубіжний досвід). - Землевпорядний вісник. - 2007. - № 2. - С. 16-18.

48. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768 (станом законодавства, на 24 квітня 2018 р.)[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. – Назва з екрану.

49. Земельний фонд України // Офіційний сайт Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://land.gov.ua>. – Назва з екрану.

50. Зерно: світове виробництво. Огляд ринків // Пропозиція. -2008. - №12.-С. 25

51. Зінчук Т. О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації

аграрного сектора економіки : [монографія] / Т. О. Зінчук,- Житомир : ДВНЗ "Державний агроекологічний університет", 2008. - 384 с.

52. Зось-Киор Н. В. Формирование адаптационного хозяйственного механизма агроформирований в трансформационной экономике / Н. В. Зось-Киор, Е.В.Рудыка // Современная экономическая мысль. - 2013. - № 1. -С. 37-43.

53. Зось-Кіор М. В. Вплив зовнішнього середовища на систему управління земельними ресурсами аграрних підприємств / М. В. Зось-Кіор //: Економічні та екологічні механізми розвитку України та її регіонів. Серія: «Економіка» :зб.наук, праць ДонДУУ.- Донецьк, 2012. - Т. ХІІІ, Вип. 247. -С. 18-23.

54. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория : учебник / под общ. ред. А. А. Аузана. - М. : ИНФРА-М, 2005. - 416 с.

55. Інвестування у аграрній сфері / Чупіс А.В., Борисова В.А., Масенко В.К., Павловський М.О., Катан Л.І. - Суми: Довкілля, 2006.- 266 с.

56. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування: (2010-2016) : станом на 27.02.2017 [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Сумській області. - Режим доступу: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/#>.- Назва з екрану.

57. Кабанець В.М. Бізнес-планування розвитку сільськогосподарського виробництва в умовах Північного Сходу України / В.М.Кабанець, Ю.А.Кучеренко, А.В.Чупіс // Суми.: 2018. – 280 с.

58. Катан Л.І. Вдосконалення системи фінансово - економічного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери України в умовах глобальної нестабільності / Л.І.Катан // Розвиток національних економік в умовах глобальної нестабільності / матеріали І міжнародної науково - практичної конференції (Одеса, 15-16 лютого 2013 р): [ред. кол. С.О. Якубовський та ін.]. – О.: Видавничий дім «Гельветика», 2013 - 280 с. [С. 175-176]

59. Кашенко О. Л. Фінанси природокористування./ О.Л.Кашенко. -

Суми: Видавництво „Університетська книга” 1999. - 421 с.

60. Кваснюк Б. Є. Сучасний інституціоналізм та особливості інституційного середовища в Україні / Б.С. Кваснюк // Стратегія економічного розвитку України. – К.: -КНЕУ, 2000. - Вип. 2 - 3. - С. 53 - 60.

61. Кваша С.М. Наукові підходи до регулювання аграрного ринку / С.М. Кваша // Економіка АПК. - 2006 - №7 -С.42 - 48.

62. Кваша С. М. Земельні відносини в контексті моделей розвитку сільського господарства України / С. М. Кваша // Економіка АПК. - 2009.- №3,-С. 54-57.

63. Кириченко О. В. Діяльність українських інвестиційних банків / О.В. Кириченко // Банківська справа -2009. - №2. - С. 57.

64. Киришун Л. В. Аналіз стану та тенденцій розвитку процесів іноземного інвестування регіонів України / Л. В. Киришун // Регіональна економіка. -2011. -№ 7. -С. 113.

65. Кісіль М. Критерій і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі / М. Кісіль // Економіка АПК. - 2001. - Ш 8. -С. 12-19.

66. Коваль Л.В. Інвестиції у відтворення факторів виробництва аграрних підприємств / Л.В. Коваль // Формування ринкової економіки : зб. Наук. праць. - К. : КНЕУ, 2008. - Спецвипуск: Удосконалення економічних робіт на сільськогосподарських підприємствах в умовах перехідної економіки. - 549 с.

67. Кошкалда І.В. Інституційні засади обігу земель сільськогосподарського призначення / І.В. Кошкалда, Г.І. Шарий // Вісник аграрної науки. 2015. - С. 60–64.

68. Кошкалда І.В. Земельні відносини в аграрному секторі економіки України: [монографія] / І.В. Кошкалда / Харк. нац. аграр.ун-т ім. В.В. Докучаєва. - Х.: Гриф, 2012. - 352 с.

69. Кошкалда І.В. Визначення методологічних засад при регулюванні земельних відносин / І.В. Кошкалда // Вісник ХНАУ. Серія "Економічні

науки". - Х., 2012. - № 6. - С. 48-52.

70. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання : [монографія] / [Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бабміндра, І. А. Розумний]. - К. : Урожай, 2009.- 464 с.

71. Клименко А. Управління розвитком землекористування у сільському господарстві: дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / А. Клименко. - Полтава, 2012. - 183 с.

72. Ключник О. С. Вдосконалення комплексної оцінки фінансового стану підприємства / О. С. Ключник, О. В. Кондратюк // Науковий вісник Рівненського інституту ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» - 2010. - № 1. - С. 120-127.

73. Ковалева О.В. Програмно-цільовий підхід до управління екологічно спрямованим сільськогосподарським виробництвом / О.В. Ковальова // Економіка АПК. - 2008. - № 2. - С. 105-109.

74. Козловський С. В. Формування, привабливого інвестиційного клімату у сфері земельних відносин України / С. В. Козловський, Н.М. Махначова //Інвестиції: практика та досвід. -2012,- №21. - С. 7-10.

75. Колесніченко І. М. Інституціональна економіка : навчальний посібник /І. М. Колесніченко. А. В. Литвиненко. - Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015.-236 с.

76. Кононенко І. В. Управління розвитком підприємства: навч. посібник/ І В. Кононенко.- Х.: НТУ «ХП», 2001. -134 с.

77. Конституція України : від 28.06.1996р, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

78. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управлінню розвитком агропромислового виробництва / М.Ф.Кропивко // Економіка АПК.-2010.-№11.-3-9.

79. Кузьмін О. Є. Нормативно-критеріальне забезпечення діагностики фінансового стану підприємства / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник // Фінанси України. - 2010. - № 8. - С.105-114.

80. Кучер О. Особливості охорони земель в США / О. Кучер // Землевпорядний вісник. - 2008. - №1. - С. 53-58.

81. Кучеренко Ю.А. Важелі державної підтримки розвитку органічного виробництва/ Кучеренко Ю.А., Несветова С.В. // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Випуск 6 (72), 2017.-С.118-122.

82. Кучеренко Ю.А. Розвиток ринку органічної продукції / Кучеренко Ю.А., Несветова С.В., Чупіс А.В. // Праці XVI-го Конгресу економістів аграрників, травень 2017. - С.128-134.

83. Кучеренко Ю.А. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств // Журнал «Інвестиції: практика та досвід», № 7, 2018. - С.82-86. [Електроний ресурс]. URL: <http://www.investplan.com.ua>.

84. Кучеренко Ю.А. Інвестиційна привабливість екологізації агропідприємств// Журнал «Агросвіт», № 7, 2018. - С.61-65. [Електроний ресурс]. URL:<http://www.agrosvit.info>.

85. Кучеренко Ю.А. Економічна складова родючості ґрунтів // журнал «Агросвіт», № 8, 2018. - С.26-30. [Електроний ресурс]. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2018/6.pdf.

86. Кучеренко Ю.А. Роль і практичне спрямування економічного програмування у збереженні і відтворенні природно-ресурсного потенціалу АПК / Кучеренко Ю.А., Чупіс А.В. // Матеріали обласної наукової конференції «Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в Північно-Східному регіоні України» присвячена 100-річчю з початку наукових досліджень з культурою гречки в Сумському регіоні (20 грудня 2017 року). Суми: «Довкілля», 2017. С.53-54.

87. Кучеренко Ю.А. Економічні засади збереження та відтворення

природно-ресурсного потенціалу аграрних підприємств// Журнал «Ефективна економіка», N 3, 2018. - С.131-137. [Електроний ресурс]. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

88. Кучеренко Ю.А. Фінансово-економічне забезпечення виробництва органічної продукції / Ю.А. Кучеренко.- Матеріали Першої обласної спеціалізованої виставки-ярмарку «Життя у стилі Еко – Сумщина 2015». Суми: СНАУ, 2015. - С.32-39

89. Лузан Ю. Я. Майнові відносини в підприємницьких структурах / Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. - 2009. - № 9. – С. 31-34.

90. Лупенко Ю. О. Інституції земельної реформи / Ю. О. Лупенко // Інституціональні засади трансформації в аграрній сфері: зб. матеріалів Тринадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, (Київ, 20-21 черв. 2011 р.) / редкол.; П. Т. Саблук [та ін.]- К. : ННЦІАЕ, 2011. -С. 114-119.

91. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / Лупенко Ю.О.; за ред. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяка.-К.: ІАЕ, 2012.-182 с.

92. Мазур Н. А. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н. А. Мазур // Економіка АПК. - 2010. - № 4. - С. 73-77.

93. Майстро С.В. Стратегія державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації / С.В. Майстро // АПК: економіка, управління. -2009.-№1.-С. 65-76.

94. Макаренко А.П. Визначення, раціональних меж втручання держави в аграрну економіку / А.П. Макаренко, І.Г. Кириленко. // Агросвіт. - 2007. - №21. – С.17-19.

95. Макаренко П. М. Аграрна політика держави у земельних відносинах на селі / П. М. Макаренко: Ю. О. Литвин, А. П. Макаренко // Академічний огляд. Серія: Економіка та підприємництво. - Дніпропетровськ, 2009.-С. 37-47.

96. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки : [монографія] / П.

М. Макаренко.-К.: ІАЕ УААН, 2006. - 670 с.

97. Малік Л. М. Ефективність управління власністю в діяльності сільськогосподарських підприємств / Л. М. Малік // Агросвіт, - 2009.-№24.-С. 14-18.

98. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК.-2008.-№5 –С. 51-58.

99. Малік М.Й. Конкурентноспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. - К.: ННЦ ІАЕ, 2007.-270 с.

100. Малік М.Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК.-2010. - №5 - С. 3-12.

101. Мартиненко В. Інституційні зміни як рушійна сила розвитку наукової парадигми соціального управління / В.Мартиненко // Вісник ЖДУ - 2002. - № 1. - С. 298 - 302.

102. Медведєв В. В. Оцінювання інвестиційної привабливості та вартості земельної ділянки /В. В. Медведєв, І. В. Пліско, О. М. Бігун //Вісник аграрної науки.- 2012.-№ 12. - С. 66-72.

103. Мельнік Л.Л. Наукові основи оптимізації землекористування в сільському господарстві / Л.Л. Мельник, Ю.О. Литвин // Агросвіт. - 2008. - № 6. - С. 22-26.

104. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. - 2007. - № 12. - С. 8-14.

105. Месель - Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення / В.Я Месель-Веселяк // Економіка АПК.- 2012. -№1.-С. 19.

106. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль

[та ін.]. - К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. - 52 с.

107. Михайлова Л. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій: наукові основи, стан і перспективи : [монографія] / Л. І. Михайлова, Н. В. Стоянець. - Суми : Вид-во. «Козацький вал», ВАТ «СОД», 2010.-252 с.

108. Мовчан Т. В. Еколого-економічний стан використання й охорони земельних ресурсів / Т. В. Мовчан // Сталый розвиток економіки -2011. -№4.- С. 140-142.

109. Музика П. Інноваційне підприємство в аграрному секторі України / П. Музика // Регіональна економіка. - 2004. -№12.- С. 124 - 129.

110. Наукові засади сталого розвитку землекористування: індикація екологічного стану / А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк, О. В. Тихоненко, П. Феденко //Землевпорядкування. - 2003.-№ 1. - С. 15-20.

111. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2015 році / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Київ, 2017. - Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31768.html>.

112. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи /за наук. ред. Л. Я. Новаковського. -К.: Аграр. наука, 2015. -48 с.

113. Новоторов О. С. Економіка землегосподарювання: теорія, методологія / О. С. Новоторов; за. наук. ред. акад. НАН України, д.е.н.: проф. Б. М. Данилишина; РВПС України НАН України. - К.: ТОВ «ДКС центр», 2009. - 628 с.

114. Офіційний сайт Державної служби статистики України / Головне управління статистики у Сумській області. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua). - Назва з екрану. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://sumy.ukrstat.gov.ua>.- Назва з екрану.

115. Офіційний сайт Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України».- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.iogu.gov.ua/>

Назва з екрану.

116. Пристемський О.С. Місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки // Матеріали XIV наукової інтернет-конференції ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION. – 19-21.04.2018. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://intkonf.org>. -

Назва з екрану.

117. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства: монографія / Ю. С. Погорелов. - Х : АдВА, 2010. - 352 с.

118. Податковий кодекс України : від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] : - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170415>. - Назва з екрану.

119. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим- Х,: Вид.дім «ІНЖЕК», 2003. - 328 с.

120. Попов О. Є. Еволюція розвитку та особливості методології інституціонального аналізу економічних явищ і процесів / О. Є. Попов // Проблеми економіки. - 2012. - № 3. - С. 169-173.

121. Попова О.Л. Сталий розвиток аграрної сфери України: політика і механізми / О.Л.Попова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. - К., 2009. - 232 с

122. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 черв. 2004р. №1877-IV // Відомості Верховної Ради. -2004. - № 49. - Ст.527.

123. Про Державний земельний кадастр : Закон Україна №3613-VI від 07.07.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3613-17>.

124. Про додаткові заходи щодо підвищення рівня захисту майнових прав сільського населення: Указ Президента України від 27.08.2002 р. № 774/2002 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/774/2002>. - Назва з екрану.

125. Про затвердження методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. №831 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-%D0%BF/page>. - Назва з екрану.

126. Про захист прав власників земельних часток (паїв): Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим - доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/332/98>. - Назва з екрану.

127. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/563-12>.- Назва з екрану.

128. Про землеустрій : Закон України від 22 травня 2003 р., станом законодавства на 27.06.2015 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>. - Назва з екрану.

129. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р.; станом законодавства на 06.11.2014 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>. - Назва з екрану.

130. Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва: Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/666/94>. - Назва з екрану.

131. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.

132. Про оренду землі: Указ Президента України[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/367/97>.

133. Про основні напрями земельної реформи в Україні на 2001-2005 роки: Указ Президента України[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/372/2001>. - Назва з екрану.

134. Про методику нормативної грошової оцінки земель населених пунктів: Постанова Кабінету Міністрів України // 23 березня 1995 року №

213. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF>. - Назва з екрану.

135. Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.05.2017 № 262 – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0679-17>. - Назва з екрану.

136. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/720/95>. - Назва з екрану.

137. Про селянське (фермерське) господарство: Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2009-12>. - Назва з екрану.

138. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80/print1455643655846735>. - Назва з екрану.

139. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. №743-р // Офіційний вісник України.- 2009. -№ 51, -С. 165.

140. Про фіксований сільськогосподарський податок: Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/652/98>. - Назва з екрану.

141. Про форми власності на землю: Закон України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2073-12>. - Назва з екрану.

142. Програма розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]:

рішення сесії сьомого скликання/Сумська обласна рада.- Режим доступу: http://www.apk.sm.gov.ua/images/docs/programma_apk_2020.pdf. - Назва з екрану.

143. Програма охорони навколишнього природного середовища Сумської області на 2016-2018 роки [Електронний ресурс]: рішення сесії шостої скликання/Сумська обласна рада. - Режим доступу: http://sm.gov.ua/images/docs/programa/programma_eco.pdf. - Назва з екрану.

144. Продукція сільського господарства у постійних цінах за 2016 рік (остаточні дані) [Електронний ресурс]: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. - Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm. - Назва з екрану.

145. Прямі іноземні інвестиції в економіку Сумської області у I півріччі 2013 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://regionews.sumy.ua/node/19697>.

146. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. - 2013. - Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2013/04/zvitproinvestpryvab.pdf>.

147. Резнік Н. П. Передумови інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної сфери / Н. П. Резнік // Формування ринкових відносин в Україні. - 2008. - №5. – С. 115-119.

148. Рівень рентабельності, виробництва, сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/riv_sgp_u.html/

149. Русан В. М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування: [моногр.] / В. М. Русан. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 200 с.

150. Саблук П. Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П. Т. Саблук. В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. - 2009. - № 12. - С. 3-13.

151. Саблук П. Т. Земельний капітал як фактор продуктивності в аграрній сфері / П. Т. Саблук // Трансформація земельних відносин до ринкових, умов господарювання : матеріали 2-их річних зборів Всеукр. Конгресу вчених економістів-аграрників Південного регіону України. - Миколаїв : МДАУ, 2009. - С. 4-11.

152. Саблук П.Т. Концептуальні засади розробки і реалізації інвестиційних програм в аграрно-промисловому виробництві [Текст] / П.Т.Саблук, М.Ю.Коденська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 46 с.

153. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Доп. на сьомих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів - аграрників 9-10 листоп. 2005 року. - К.: УААН, ННЦ, «ІАЕ", 2005. - 89 с.

154. Свистунов А.С. Шляхи поліпшення системи страхування в аграрному секторі / А.С. Свистунов // Економіка і прогнозування. - 2007. - № 2. - С. 100-112.

155. Скидан О.В. Інноваційно - інвестиційна складова аграрної політики / О.В. Скидан // Інвестиції: практика та досвід. - 2008.- №22. - С.15-18.

156. Сорока М.П. Організаційно-економічний механізм екологізації підприємницької діяльності / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук // Інституту аграрної економіки УААН: Київ.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: rbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.

157. Соціально-економічне становище Сумської області за 2017 рік : доповідь для засобів масової інформації Головного управління статистики у Сумській області [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Сумській області. - Режим доступу: <http://www.sumy.ukrstat.gov.ua>. - Назва з екрану.

158. Статистичний бюллетень «Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2016 році / Державна

служба статистики України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm. - Назва з екрану.

159. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів господарювання», 2011 рік/ за ред. І.М.Жук - Київ, ТОВ "Август Трейд", 2012-467с.]

160. Статистичний збірник «Регіони України 2017» / Державна служба статистики України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm. - Назва з екрану.

161. Статистичний збірник "Сільське господарство України 2008 рік" - / за ред. Остапчука Ю.М. -Київ, 2009-369 с

162. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2009 рік» / за ред. Остапчука Ю.М. - Київ, 2010- 563 с. .

163. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2011 рік» / за ред. Власенко Н.С. - Київ, 2012- 386 с.

164. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2016 рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://sumy.ukrstat.gov.ua>.- Назва з екрану.

165. Статистичний щорічник України за 2001 рік / Державний комітет статистики України; Відп. за вип. В.А. Головка. -К.: Техніка, 2002. - 509 с.

166. Статистичний щорічник України за 2003 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Вид-во «Консультант», 2004.- 631 с.

167. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Вид-во «Консультант», 2005.- 635 с.

168. Статистичний щорічник України за. 2005 рік / Державний комітет, статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Вид-во «Консультант», 2006.-553 с.

169. Статистичний щорічник України за 2006 рік / за ред. О.Г. Осауленка. - К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2007. - 552 с.

170. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет

статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Вид-во «Консультант», 2008.-571 с.

171. Статистичний щорічник України за 2008 рік / за ред. О.Г. Осауленка. - К., 2009. - 566 с.

172. Статистичний щорічник України за 2009рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Вид-во «Консультант», 2010.-566 с.

173. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011.- 559 с. - ISBN 9662224-15-3.

174. Статистичний щорічник України за 2011рік / Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. - Київ.: ТОВ "Август Трейд», 2012.-558 с.

175. Статистичний щорічник Сумської області за 2015 рік статистичний збірник / Державна служба статистики України ; Головне управління статистики у Сумській області ; ред. Л. І Олехнович. - Суми : Головне управління статистики у Сумській області; 2015. - 515 с.

176. Статистичний щорічник Сумської області за 2016 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України; Головне управління статистики у Сумській області ; ред. Л. І. Олехнович. - Суми : Головне управління статистики у Сумській області, 2016. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://sumy.ukrstat.gov.ua>.- Назва з екрану.

177. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. -К.:ННЦ ІАЕ, 2008.-386 с.

178. Стратегія збалансованого використання, відтворення і управління ґрунтовими ресурсами України / За наук. ред. С.А. Балюка, В.В. Медведєва.- К.:Аграрна наука, 2012.-240с.

179. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/7644>. - Назва з екрану.

180. Ткач А. А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посіб. / А. А. Ткач. - К. ; Центр учбової літератури, 2007.- 304 с.

181. Трегобчук В.М. Регіональні аспекти екологічної політики у сфері аграрного природокористування і охорони навколишнього середовища / В.М. Трегобчук // Економіка України. - 1997. - № 9. - С.62-68.

182. Третяк А. Напрями формування державної земельної політики, або зміна пріоритетів земельної реформи / А. Третяк // Землевпорядний вісник, 2008. - № 1. - С. 21 -33.

183. Ульянченко О. В. Ресурсний - потенціал аграрного сектора, економіки України: управлінський аспект / О. В. Ульянченко. - Суми: Довкілля, 2009. 383 с.

184. Федоров М. М. Земельна реформа і розвиток ринкових земельних відносин /М. М. Федоров // Економіка АПК. -2011. -№7. - С. 55-60.

185. Хвесик М.А. Інституціональні трансформації та фінансово-економічне регулювання землекористування в Україні: Монографія / Хвесик М.А., Голян В.А., Крисак А.І. -К: Кондор, 2008. - 522 с.

186. Черняков Б.А. Роль і місце найбільших сільськогосподарських підприємств в аграрному секторі США / Б.А. Черняков // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. -2001. - № 5. - С. 9-12.

187. Чупіс А. В. Земельна іпотека / А. В. Чупіс, М.М. Геєнко. - Суми: Довкілля, 2007. - 315с.

188. Чупіс А.В. Інвестування у аграрній сфері / А.В. Чупіс, В.А. Борисова, В.К. Масенко, М.О. Павловський, Л.І. Катан. - Суми: Довкілля, 2006.- 266 с.

189. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко - К.: Знання, 2010, - 687 с.

190. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку:

Монографія.-К.: ТОВ «ДІА», 2015.-248с.

191. Andrew Crane, Dirk Matter, Laura J. Spence. Corporate Social Responsibility - Routledge, 2008 - 515 p.

192. Development guide line sin the field of land cadastre and land administration (in Slovene)[Електронний ресурс] / Zupan, M., Lisec, A.; Ferlan, M., Ceh, M. // Geodetski vestnik. - 2014. - № 58(4). - P. 710-723. - Режим доступу: http://www.geodetski-vestnik.com/58/4/gv58-4_zupan.pdf.

193. Ding, C. Land and urban economic grow thin China [Електронний ресурс] / Ding, C., &Lichtenbergs E. // Journal of Regional Science. - 2011. - №51(2). - P. 299-317. - Режим доступу: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.14679787.2010.00686.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=&purchase_referrer=www.google.com.ua&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOM ER.

194. Evans Alan W. Economics and Land Use Planning [Електронний ресурс] / Alan W. Evans. -Oxford: John Wiley & Sons, 2008. -224 p. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/Economics_and_Land_Use_Planning.html?id=5G0hIbOt_GgC&redir_esc=y.

195. Further modelling of LADM'srights: restriction sand responsibilities (RRRs) [Електронний ресурс] / Paasch, J.M., van Oosterom. P., Lemmen, C., Paulsson, J. // Land Use Policy. - 2015. - № 49. - P. 680-689. - Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026483-7715000551>.

196. Hudson D. Agricultural Markets and Prices / Darren Hudson. - Wiley-Blackwell, 2006. - 250p.

197. G. Garrod and K.G. Willis Economic Valuation of the Environment: methods and case studies// Cheltenham, UK: Edward Elgar.- 1999.-345p.

198. James G. Beierlein, Kenneth C. Schneeberger, Donald D. Osburn. Agribusiness management - Waveiand Press, Inc., 4-th edition, 2004-354 p.

199. Linklater A. Owing the Earth: The Transforming History of Land Ownership / Andro Linklater. - Bloomsbury USA; Reprint edition, 2015. - 496 p.

200. Mayo I. Investments: On Introduction./ I.Mayo. - New York: The Dryden Press. 1997. - 453 p.

201. OECD-FAO Agricultural Outlook 2006-2015 - Access mode: faostat.fao.org/ - Food and Agricultural Organization.

202. Peccei A. One hundred pages for the future: reflections of the president of the Club of Rome./ A. Peccei— New York: «Pergamon Press», 1981. — 358 pp.

203. Roger Perman Natutal resource and environmental economics/ Roger Perman, Yue Ma, James McGilvray, Michael Commonion, - Pearson Education Limited, the 3ed editon -699 pp.

204. Whiting, S. Value sin land: fiscal pressures, land disputes and justice claims inrural and peri-urban China [Электронный ресурс] / Whiting, S. // UrbanStudies. - 2011. - №48(3). - P. 569-587. - Режим доступа: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0042098010390242>.

205. Yuriy Kucherenko. Investment for sustainable development of the agrarian sector /Anatoliy Chupis, Yuriy Kucherenko//International Journal of Innovative Technologies in Economy 1(13), February 2018.- С. 49-53.

206. Yuriy Kucherenko. Financial and economic security of agricultural enterprises / Yuriy Kucherenko.- International Journal of Innovative Technologies in Economy 3(15) April 2018. – С. 8-15.